

Job Cohen over zijn deelname aan *Verborgen verleden*

‘Je zou er bijna historicus van worden’

Toen Job Cohen via een kennis van zijn dochter benaderd werd voor deelname aan het achtste seizoen van *Verborgen verleden*, twijfelde hij aanvankelijk. ‘Je bent gek als je het niet doet!’, zei een vriend met wie hij erover sprak. En die vriend kreeg gelijk: ‘Het was een geweldige ervaring!’ Sophie Reinders

Job Cohen (1947) groeide op in een Joods gezin in Heemstede. Hij studeerde rechten in Groningen en werd hoogleraar en rector magnificus van de Universiteit Maastricht. In 2001 werd hij burgemeester van Amsterdam. In 2010 trad hij terug als burgemeester en werd hij politiek leider van de Partij van de Arbeid, een functie die hij twee jaar later neerlegde. Deze maand was Job Cohen de eerste gast in een nieuw seizoen van *Verborgen verleden*. Hoe kijkt hij op de uitzending terug?

Verborgen verleden belicht zowel de geschiedenis van jouw vaders- als moederszijde. Laten we beginnen met de lijn Cohen: wat was jou daarover bekend voorafgaand aan het programma?

Ik wist eigenlijk niet erg veel. Mijn grootouders van vaderskant, Hendrik Cohen en Flora Polak, heb ik nooit gekend. Zij zijn beiden omgekomen in Bergen-Belsen. Nog niet zo lang voor de opnames van *Verborgen verleden* had ik een uitgebreide film gekregen van de familie van mijn grootmoeder. Helaas gaat negentig procent van die film over ... Blijdorp, alle dieren worden uitgebreid in beeld gebracht. De mensen veel minder, doodzonde! Maar op die film staat wél een kort bewegend beeld van mijn grootouders en van mijn vader als jong kereltje van achttien. Ik wist dat mijn grootvader apotheker in Rotterdam was en lid van de Joodse Raad, en ik wist waar ze in Rotterdam woonden, maar veel meer eigenlijk niet.

En over de familie van je moeder?

De eigen naam van mijn grootmoeder Marie Anne Koster-Belinfante is Portugees. Dat klonk me als heel ver weg in de oren. Ik had geen idee waar zij geboren was. Ik heb bij de redactie van het programma aangegeven dat ik daar wel meer over zou willen weten. Ze bleek nota bene in Amsterdam geboren te zijn. Mijn broer Floris wist dat ook niet. We wonen beiden op een steenworp afstand van waar zij gewoond heeft en zijn er allebei langs gegaan en hebben een foto van het huis gemaakt.

Burgemeester in oorlogstijd

Je grootvader van vaderszijde kreeg als lid van de Joodse Raad te maken met moeilijke keuzes. In de uitzending noem je hem

een ‘burgemeester in oorlogstijd’. Kun je je, als oud-burgemeester, iets voorstellen bij zijn dilemma’s?

Nou en of. Hij moest in die positie besluiten nemen, die hij eigenlijk helemaal niet wilde nemen - maar ze niet nemen, kon ook niet. Ik geloof dat de gegevens over mijn grootvader me het meest hebben getroffen: hij heeft er voor mij een dimensie bij gekregen. Misschien omdat ik niet alleen mijn vader in hem herkende, maar ook mezelf. Mijn grootvader heeft zich op allerlei maatschappelijke terreinen ingezet en hij heeft dat met de nodige zorgvuldigheid gedaan. Hij komt naar voren als iemand met veel gevoel voor besturen. Dat gold ook voor mijn vader en ja, dat geldt ook wel voor mij.

Er zijn verschillende pogingen gedaan jouw grootvader op een lijst te krijgen van Joden die gespaard zouden worden in verband met de maatschappelijke betekenis die zij voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog voor Nederland of Duitsland hadden gehad (Plan-Frederiks)

en grotendeels werden ondergebracht in Barneveld. Maar jouw grootvader wilde zijn plicht niet verzaken. Wat vind je van die beslissing, ook nu je weet hoe het is afgelopen?

Ik vind dat ontzettend dapper. Ik kan me zijn afwegingen indenken, hij moet gedacht hebben: ‘het is vreselijk werk, maar iemand moet het doen. En ik zit nu op die plek, dus dan doe ik het.’ Hij wilde het afmaken, zonder te weten wat er zou gaan gebeuren. In de periode van mijn burgemeesterschap vóór de moord op Theo van Gogh, kwamen er op straat regelmatig jochies op me af die dan aan

‘En dat zijn dan maar twee mensen te midden van die miljoenen’

De opnames voor *Verborgen verleden* begonnen bij Job Cohen thuis.

Foto NTR

mij vroegen: ‘Waar is uw beveiliging?’ Die had ik helemaal niet en ik dacht toen altijd: op het moment dat dat nodig is, dan houd ik ermee op. Maar op het moment dat het aan de orde was, dacht ik: ik ga door, geen denken aan dat ik er nu mee ophoud. Mijn grootvader heeft meen ik zelfs in Westerbork nog de keuze gehad om naar Barneveld te gaan. Misschien dachten ze dat Bergen-Belsen veiliger was. Mijn grootvader is in januari ’45 overleden, mijn grootmoeder in maart. Dat moet zo afschuwelijk geweest zijn. En dat zijn dan maar twee mensen te midden van die miljoenen.

Vergeten familie

In de familiegeschiedenis van Cohen valt overigens ook na *Verborgen verleden* nog veel te ontdekken. Zo dook er onlangs nog een vergeten familielid op.

Een paar weken geleden werd ik opgebeld

door mijn oud-collega Rob van der Heijden, die burgemeester van Zandvoort was. Hij is in zijn huidige woonplaats Bloemendaal bezig met het plaatsen van een monument ter nagedachtenis aan de weggevoerde Joden uit deze gemeente. Hij schreef me dat daar ook een familielid van mij bij zat: Hendrik Cohen. Ik antwoordde hem dat er behalve mijn grootvader geen Hendrik in die periode in de familie van mijn vader voorkomt. Mijn grootvader Hendrik had een broer, Hartog. Beiden waren apotheker en ze hadden samen een maatschap. Hartog had een zoon, Eddy, die in Bloemendaal woonde en vijf kinderen had. De mij onbekende Hendrik zou een broer van Eddy geweest zijn, aldus Rob.

En daar wist je helemaal niets van?

Nee, en ook mijn broer Floris had nooit van hem gehoord. Ik heb toen contact opgenomen met Eddy's jongste zoon, Adam. Die had ik in mijn jeugd wel eens ontmoet en hij is net als ik hoogleraar in Leiden. Per kerende post berichtte hij mij: 'Dat is nou ook toevallig, ik ben hier net mee bezig!' Adam had uit de nalatenschap van zijn vader enkele briefjes van Hendrik uit het Oranjehotel, de toenmalige Scheveningse gevangenis, gevonden. Hendrik was in 1940 eerstejaars student farmacie – weer in dezelfde lijn dus. Hendrik heeft geprobeerd naar Engeland te vluchten, hij had zich ingekocht op een boot. Die boot kreeg motorpech, is opgepikt door de Duitsers en Hendrik is later naar Sobibor weggevoerd.

Vorig jaar ben ik in het Engelandvaardersmuseum geweest. Ik keek daar naar een filmpje waarin ik opeens mijn vader voorbij zag komen, als Leids student. Na mijn

bezoek aan Adam ben ik teruggegaan naar het museum en ja, in het museum-archief kwam Hendrik Cohen inderdaad voor. Zonder foto, maar die had ik via Rob van der Heijden inmiddels gekregen, en die is nu ook in het museum aanwezig. Als je het dan toch over verborgen verledens hebt: dit kwam zomaar opeens tevoorschijn. Voor Adam was de geschiedenis van zijn ouders, die in de oorlog naar Zwitserland konden vluchten, overigens een reden om vorig jaar naar Lesbos te gaan. Hij zei: 'Mijn ouders waren toen vluchtelingen, ik ga de vluchtelingen van nu helpen!'

Verloofd in 1940

Waren je ouders open over de oorlog? Hebben hun ervaringen een negatief effect op het gezin gehad?

Het is een godswonder, maar het heeft helemaal geen negatieve invloed op ons gezin gehad. Er werd heel open en veelvuldig over gesproken. Mijn ouders verloofden zich in 1940, maar moesten apart van elkaar onderduiken. Mijn moeder heeft op heel veel adressen ondergedoken gezeten in de oorlog, mijn vader op één plek: Vijverlaan 5 in Haarlem, bij Wim Führi Snethlage en zijn huishoudster. Ze hadden eten bewaard voor de bevrijding. Toen die er kwam en zij aan tafel wilden gaan, kwam net op dat moment mijn moeder aanfietsen uit Arnhem. Als gezin gingen wij daar later op 5 mei nog vaak een bevrijdingsmaaltijd vieren, met hetzelfde eten als toen.

De vader van je grootvader was koopman in lompden, geboren in Rotterdam. Hij heeft drie van zijn kinderen, inclusief een dochter, laten studeren – allemaal

farmacie. Was studeren in jouw ouderlijk huis en het gezin dat je zelf stichtte een belangrijk thema?

Mijn overgrootvader moet wel een succesvol koopman in lompden zijn geweest. En als je erop terugkijkt, is dat wel heel bijzonder: niet alleen twee zoons die konden gaan studeren, maar óók een dochter, mijn tante Greta, die ik nog wel gekend heb. Bij mij thuis was het een vanzelfsprekendheid dat je ging studeren. Mijn moeder heeft op het gymnasium gezeten en gestudeerd, mijn vader ook. Mijn broer Floris ging ook naar het gymnasium. Ik kon het wel, maar had nooit zin om te werken. Ik lag altijd lamleidend op de bank.

En toch schopte je het tot hoogleraar, rector magnificus, burgemeester...

Ik vond altijd: een zes-min is het mooiste cijfer dat er is. Dan heb je tenminste nog tijd om iets anders te doen. In een bestuur zitten bijvoorbeeld. En bij mij zie je wat daar allemaal uit voortgekomen is.

Taalmeesters en historici

In je familie van moederszijde, de Belinfantes, bevonden zich verschillende 'taalmeesters' en journalisten. Jouw voorvader Jacob Belinfante werd door Lodewijk Napoleon benoemd als verslaggever in het parlement. Jacobs zoon Isaac kwam op het idee verslagen te schrijven voor een breder publiek en richtte het eerste persbureau op (later opgegaan in het ANP). Georges Belinfante ging nóg een stap verder en ging mooi gestileerde verslagen maken. In de uitzending lees je een stukje van zijn 'parlementaire portretten': 'Zo ooit een man ongeschikt was voor het parlementair leven is het deze heer. De goede heer Bergmann is het lachwekkendste, maar niet het geestigste lid der Tweede Kamer. De heer van Zinnicq Bergmann is een goedgehartig mensch en een geleerde bol. Zelfs in het rechterlijk collegie is hij misschien nuttig. Maar op het Binnenhof in Den Haag is hij te huis als een kat in het kegelspel'. Dit is...

... heel herkenbaar! Dit is ongeveer wat er met mij is gebeurd. Ik vond het geweldig

In de synagoge van Belgrado.

Foto NTR

dat ze me juist dit stukje uit een geschrift van een voorvader hebben laten zien en laten voorlezen! En bijzonder om de geschiedenis van de parlementaire journalistiek terug te kunnen vinden in mijn eigen familie, ook al is het ver weg.

Je ouders waren beiden historici. Wat waren hun specialismes?

Mijn vader studeerde middeleeuwse geschiedenis en is de laatste promovendus van Johan Huizinga geweest. Hij is in 1941 gepromoveerd op de visies in de middeleeuwen op Troje. Ik vond een paar weken geleden een filmpje terug waarin mijn vader geïnterviewd wordt ter gelegenheid van de zoveelste geboortedag van Huizinga.

Mijn moeder is eigenlijk alleen geschiedenis gaan studeren omdat ze zo'n ontzettend aardige leraar geschiedenis had. Het was niet echt iets voor haar. Ze is later op allerlei manieren maatschappelijk actief geweest. Zo is ze jarenlang lid geweest van de gemeenteraad in

Heemstede. In de tijd dat mijn vader rector magnificus was, hadden hoogleraren-vrouwen vaak zelf geen baan, net zoals mijn moeder. Zij werd toen voorzitter van de Vereniging van vrouwen van hoogleraren en organiseerde van alles. Ze was overigens best jaloers op haar beide schoondochters, omdat zij wél banen hadden. Het was niet misgunnend, maar meer in de zin van: Goh, wat goed dat dat nu kan. En wat jammer dat ik dat niet heb meegemaakt.

Je moeder is eerder getrouwd geweest voordat zij met jouw vader trouwde.

Haar eerste man heeft in de oorlogsdagen zelfmoord gepleegd en haar vader is aan het begin van de oorlog aan nota bene een blindedarmonsteking overleden. Zij liep toen begrijpelijkerwijs met haar ziel onder haar arm. Haar schoonvader was kantonrechter in Leiden en zij is daar toen rechten gaan studeren. Heel bijzonder is dat mijn moeder aanwezig was bij de protestrede van professor Rudolph

Cleveringa op 26 november 1940 ter gelegenheid van het ontslag van diens collega Meijers. Zij heeft daar later een prachtig stuk over geschreven. De woorden die Cleveringa sprak erover zij als 'balsem op haar twijfelende ziel'. Als er nu op 26 november vanuit Leiden allerlei bijeenkomsten georganiseerd worden en ik ook ergens moet spreken, dan is het enige wat ik moet doen haar verhaal voorlezen.

Hoe kijk je terug op het leven van je ouders?

Uiteindelijk hebben ze een prachtig leven gehad. Mijn vader is negentig jaar geworden. Hij vierde nooit zijn verjaardag, maar toen hij negentig werd, vond hij dat dat maar eens moest. Ik was nog burgemeester en dat hebben we toen in de ambtswoning gedaan. Oom Ernst, broer van mijn vader, was daar ook nog bij, hij overleed een maand later. Mijn vader een

'Je bestaat pas echt niet meer als er niet meer aan je gedacht wordt'

Job Cohen met archivaris Harmen Snel (links) en mediahistoricus Huub Wijfjes. Foto's NTR

half jaar nadien. Toen mijn vader overleed, heb ik samen met mijn broer een klein boekje voor familie en vrienden gemaakt over onze ouders. Dat hebben we *Rijke levens* genoemd.

Je vader ging kort na de oorlog werken bij het NIOD, jouw zoon is betrokken geweest bij het uitgeven van je vaders onderzoek en zijn visie op oorlogsgeschiedschrijving.

Aanvankelijk was het Floris die, kort voor diens dood, een lezing van mijn vader terugvond over zijn visie op geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog. Hij had een veel internationalere aanpak dan Lou de Jong en wilde alle betrokkenen aan het woord laten. De geschiedschrijving moest analyserend en afstandelijk gebeuren. Er is ooit een interview met mij verschenen met als titel 'Betrokken buitenstaander'. Dat heb ik van mijn vader geërfd, dat was hij ook. Floris vond dat er met die lezing en andere stukken van hem iets moest gebeuren

en Hans Blom, destijds de baas van het NIOD, vond dat ook. Mijn vader was er als de kippen bij om te zeggen welke stukken er dan in ieder geval ook in zouden moeten komen... Mijn zoon Jaap studeerde toen geschiedenis en ik bedacht: die kan dan mooi als secretaris van die club optreden. Die heeft dat toen zo goed gedaan, dat hij medeauteur werd van de publicatie die eruit volgde.

Jaap is inmiddels historicus en promoveerde cum laude op een Portugees-Joodse familiegeschiedenis, *De onontkoombare afkomst van Eli d'Oliveira*. Wat vond je van zijn boek?

Ik vind het een geweldig boek. Ik kijk met grote bewondering naar wat hij allemaal doet en wat hij allemaal kan. Ik heb meegelezen en commentaar gegeven. En ik lees nog steeds met hem mee: nu bijvoorbeeld zijn column in *Vrij Nederland*. Als ik hem weleens vraag of hij alles heeft overgenomen wat ik heb gezegd, kijkt hij overigens erg zuinig.

Jaap werkt momenteel aan de biografie van Theo van Gogh, die werd vermoord toen jij burgemeester van Amsterdam was.

Hij is zelf met het onderwerp gekomen en staat nog helemaal aan het begin van het onderzoek: hij is veel aan het lezen, en doet daarvan verslag in *Vrij Nederland*. Hij is op dat idee gekomen omdat vrijheid van meningsuiting op dit moment zo'n relevant en urgent onderwerp is en Theo van Gogh daarin een centrale rol speelt.

Je beide ouders waren en je broer en zoon zijn historicus. Aan het einde van de *Verborgene verleden*-uitzending hoorde ik je zeggen: 'Je zou er bijna historicus van worden!' Heb je ooit spijt gehad dat je geen geschiedenis bent gaan studeren?

Nee hoor, helemaal niet. Ik heb me op dat punt altijd afgezet tegen mijn ouders en mijn broer. Ik wilde dat dus in elk geval niet worden. Ik wist niet wat ik wél wilde, dus dan maar rechten waar je nog alle kanten mee op kon. Heb ik nooit spijt van gehad.

Kunnen we van je hand nog een wetenschappelijke publicatie verwachten? Of een autobiografie?

Ik schrijf nog wel artikelen, maar een autobiografie? Nee, dat denk ik niet. Ik heb een slecht geheugen en een beroerd archief. Maar misschien vertel ik mijn verhaal ooit nog eens aan iemand anders, als ik iemand kan vinden die naar mij wil luisteren.

'Mijn familiegeschiedenis is eigenlijk een geïndividualiseerd verhaal van het Jodendom'

De oud-burgemeester van Amsterdam, uitkijkend op de Erasmusbrug in Rotterdam. Foto NTR

'Met deze uitzending kan ik aan mijn grootvader en -moeder laten zien: jullie zijn niet vergeten'

Niet vergeten

In de uitzending ben je ontroerd door het in memoriam voor je grootvader, een geliefd man in Rotterdam. Hoe zou je zelf herinnerd willen worden?

Oh, dat interesseert me eigenlijk helemaal niks. Wat ik het allerleukste vond en vind om te doen is andere mensen tot hun recht laten komen. Als rector magnificus doe je je best om al die mensen die zoveel kunnen ook echt in staat te stellen om te doen waar ze goed in zijn. En dat doe je als burgemeester ook. Ik ben mijn hele leven in de publieke sector actief geweest. Alles

wat ik nu doe, hangt daar heel dicht tegenaan. Ik ben een sociaaldemocraat in hart en nieren. Voor mij is een leidraad in mijn leven een eerlijke verdeling van kennis, macht en inkomen.

Hoe kijk je terug op je deelname aan het programma?

Allereerst was het geweldig om met dit excellente team, dat zo ontzettend goed op elkaar ingespeeld is, dit programma te mogen maken. Ze hebben werkelijk prachtige opnames gemaakt. En ik vond het heel indrukwekkend om te zien waar een deel van de wortels van de familie

liggen. Mijn familiegeschiedenis is eigenlijk een geïndividualiseerd verhaal van het Jodendom. Met een vlucht vanuit Portugal naar Split, vervolgens vanuit Split naar Belgrado, omdat daar betere kansen waren, en later de vlucht naar Amsterdam, omdat Joden toen in Belgrado hun leven niet zeker waren. Zoals ze dat ook niet waren in de Tweede Wereldoorlog. Er bestaat een prachtig Joods gezegde: je bent pas echt dood als er niet meer aan je gedacht wordt. Ik vind het mooi dat ik met deze uitzending aan mijn grootvader en -moeder kan laten zien: jullie zijn niet vergeten. ●

Sophie Reinders is docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht